

Evropska institucio- nalizacija antikomuni- zma

NEUMAYER, LAURE (2019): *The Criminalisation of Communism in the European Political Space after the Cold War*. London in New York: Routledge.

Laure Neumayer je pariška politologinja, ki že leta raziskuje kriminalizacijo vzhodnoevropskih socialističnih političnih sistemov in komunizma kot ideologije, kot si ga predstavljajo in kot ga sponzorirajo aktualne vseevropske politične ustanove. Prav ta »uradni«, institucionalni okvir je v razgretih diskusijah, ki o polpreteklosti v našem delu sveta potekajo tako na akademskem kot na političnem področju, kar nekako spregledan. Vsebinsko knjige dodobra opredeli že sam naslov: zanima jo pogled »od zgodaj navzdol«, torej kako različne institucije (Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, Evropski parlament, Svet Evrope, skupine strank v Evropskem parlamentu, Evropska

komisija itn.) kriminalizirajo socializem in ga pogosto preprosto enačijo z nacizmom. Niti za hip se v njej ne spusti z ravni analize institucij: posveča se celo takim podrobnostim, kot so programi različnih tozadevnih srečanj, sezname govorcev, zapisniki sej, sestave različnih neformalnih skupin itn. Pri tem se osredinja predvsem na višegrajsko četverico in na baltske države, manj na druge dele nekdanj socialistične Evrope.

Največja vrednost knjige je torej zelo podrobna evidenca, žal pa manj tudi analiza postopnega sprejemanja tovrstnega besednjaka in potem konkretnih sklepov in ukrepov, ki so s pomočjo »strokovnjakov« tipa Courtois pripeljali do evropske institucionalizacije antikomunizma (recimo resolucija Evropskega parlamenta o Evropski zavesti in totalitarizmu iz leta 2009, program Evropa za državljane, ki poteka od leta 2007, Evropski dan spomina na žrtve nacizma in stalinizma prav tako od leta 2009 ipd.). »Mimetično rivalstvo« med obsojanjem nacizma in komunizma je dejansko dvojni proces: po eni strani ga vodijo *memory entrepreneurs*, »podjetniki spominjanja«, povečini iz nekdanjih socialističnih držav, ki tako kujejo svoj politični kapital (zato bi bil morda boljši izraz »mnemonični profiterji«). Neumayerjeva omenja tri kategorije teh podjetnikov: nekdanje disidente, periferne akterje, ki so tako zgradili svojo evropsko kariero, ter mlado gardo antikomunistov. V zadnjo uvršča tudi predstavnika Slovenije, nekdanj obetavnega mladega komunista Zvera. Po drugi strani pa »sveži« antikomunizem teh »mnemoničnih podjetnikov« dobro sede v globoko zasidran »stari«

antikomunizem zahodne Evrope, »rdeči strah«, ki se je razvijal sočasno z boljševiško revolucijo in komunističnimi upori po Evropi po prvi svetovni vojni, dodaten zagon in institucionalno obliko (NATO in Evropska unija, pred tem Evropska gospodarska skupnost), pa je dobil v času hladne vojne.

Avtorica je zelo izčrpna v beleženju rasti iniciativ in institucionalne podpore tovrstnim pobudam, manjka pa ji širša uvodna in/ali obporna sociološka, kulturološka in zgodovinska kontekstualizacija, kar pušča sicer čisto legitimen pristop – analiza institucij – v razlagalnem vakuumu. Pri tem ne mislim samo na poglede na te fenomene »od spodaj navzgor«: ne nazadnje »rdeča nostalgija«, ki se je razvila od Baltika do Jadrana, na drugačen način kaže pristransko sliko, kot jo v evropskih (in tudi domačih) institucijah kažejo njihovi zakoniti predstavniki. Prvič, da bi razumeli evropski institucionalni antikomunizem, je treba najprej definirati »komunizem«: ravno nedefiniranje tega zamegli bistvo analize. Je s tem mišljena marksistična filozofsko-znanstvena paradigma? Politična ideologija? Boljševizem, stalinizem, različne druge oblike socialističnih političnih sistemov? Sovjetski iz dvajsetih je popolnoma drugačen od recimo jugoslovanskega v osemdesetih, oba pa od kitajskega v šestdesetih, vsi od evrokomunizma Berlinguerja in Marchaisa, da anarhokomunizma niti ne omenjam. Drugič, upravičena obsodba fašizma, nacizma in stalinizma, s katero se tudi sam brezpogojno strinjam, se ne nadaljuje v obsodbi drugih totalitarizmov iz polpretekle evropske zgodovine: različnih vojaških

diktatur, avstrofašizma, frankizma, salazarizma, klerofašističnih vladavin, avtokracij od carske Rusije in Hortyjeve Madžarske do Poljske Pilsudskega ali Jugoslavije Karađorđevićev. Ter seveda kolonializma (in neokolonializma), tega prvega evropskega totalitarizma. Genocidi Evropejcev nad drugimi so se dogajali tudi pred holokavstom in se žal še: spomnimo se Srebrenice ali krvave schengenske meje. Prav tako ni problematizacije cerkvenih totalitarizmov, ki imajo še daljšo mračno zgodovino kot novodobni politični. Evropske institucije in njihovi prišepetovalci tega niso sposobni ne prepoznati ne kritizirati, še manj pa obsoditi.

Tretjič, antisemitizem ima prav tako neslavno dolg zgodovinski rep: tisti nemški in kolaboracionistični iz časov druge svetovne vojne je samo njegov najbolj tragični vrhunec. Ne problematizirajo se niti njegovi krščanski izvori niti pogromi, ki so se nad Judi dogajali skozi celo zgodovino vsepovsod, tudi na »demokratskem Zahodu«. In naprej, procesi »dekomunizacije« se od države do države zelo razlikujejo: ponekod so bili zelo strogi (lustracija), drugje pozni, spet na tretjem koncu obstruirani ali delni. Avtorica se prav tako ne ukvarja s simptomatičnim tranzicijskim dejstvom, konvertitstvom: mnogi danes največji antikomunisti, tudi tisti, ki jih omenja, so bili v prejšnjem sistemu tudi sami zagrizeni ali oportunistični komunisti, navsezadnje to ni pomembno. Bili so člani partije. Njihov antikomunistični lov na čarovnice je pravzaprav njihov osebni eksorcizem, ki je nevzdržen, če zdaj projicirajo in »iztrebljajo« komunizem pri vseh in vsem (ne

nazadnje je bil tudi omenjeni Courtois (nekoč maoist). Naprej: ob upravičenem izpostavljanju pakta Ribbentrop-Molotov avgusta 1939, zaradi katerega so bile pahnjene v nesrečo Poljska in baltske države, bi morali prav tako opozarjati še na en sočasen sramoten akt, v katerega pa so privolile »zahodne demokracije«: Münchenski sporazum iz septembra 1938, ki so ga na račun Češkoslovaške hladnokrvno podpisali Chamberlain, Daladier, Hitler in Mussolini. In ne nazadnje, ne sprašuje se o problematičnih ideoloških izhodiščih in političnih posledicah nereflektiranega antikomunizma: o tradicionalizmu, patriarhalizmu, klerikalizmu, rasizmu, neokonzervativizmu, etnonacionalizmu, razgradnji socialne države in o korupciji. Na kratko, s simptomatičnim tranzicijskim primerom: Madžari imajo trideset let po Jánosu Kádárju – Viktorja Orbána!

Skratka: Neumayerjeva je napisala zelo dobrodošlo pregledno in kronološko študijo integriranja totalitarne interpretacije komunizma v evropski zgodovinski spomin in v evropske institucije. S stališča tranzitologije je dobro, da so vse te evrobirokratske pobude, diskusije, ozadja in rešitve zbrane na enem mestu. Žal pa se je v pričujoči študiji kompleksnejša obravnava teh pojavov izgubila na račun preveč minucioznega ukvarjanja z enim samim vidikom. Zato jo je treba nujno prebirati vzporedno s tistimi, ki »prečudno obdobje post-socializma« (kot sta tranzicijo že 1992. leta posrečeno poimenovala Michnik in Havel) analizirajo na kritičen in celovit način. In drugič, zelo umanjka njena jasna teoretska pozicija, še bolj pa sintetični zaključek: na koncu (pravzaprav

skozi celo obravnavo) bi me zanimalo, kakšno je njeno mnenje, kako sama gleda na institucionalno kriminalizacijo socializma kar povprek, ki si ga v popolnoma nereflektiranem triumfalizmu privoščijo evropske institucije.